www.turkishstudies.net/turkishstudies

Turkish Studies

eISSN: 1308-2140

Research Article / Araştırma Makalesi

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

Sponsored by IBU

Ürgüp Sucuoğlu Konağı Duvar Resimleri ve Koruma Sorunu

Wall Paintings in Ürgüp Sucuoğlu Mansion and Their Conservation Problem

Ayşe Pelin Şahin Tekinalp*

Abstract: Ürgüp, one of the most important settlements in Cappadocia, is located 20 km east of Nevşehir. Despite the dense non-Muslim population in the region, the intensity of domestic and religious architecture in the Muslim neighbourhood is remarkable. One of the extant and important examples of this domestic architecture is Sucuoğlu Mansion, and the present study aims to deal with two city views in its main room. The landscapes on İstanbul and Edirne show documentary features, whereas they grab attention with their depictions suitable for the spirit of the period. Spectacularly, zeppelins, balloons and airplanes float through the sky of both cities at the same time. In addition to the crowdedness of İstanbul at the beginning of the twentieth century, all the mosques and bridges of the city are depicted along with the Bosphorus traffic. The city view on Edirne displays the depictions of zeppelins and planes over bridges, trains and mosques. While describing the depictions of the cities of İstanbul and Edirne, the study discusses the changes, developments and innovations in aviation within the era and it examines how the Ottoman Empire followed such advancement. There has never been a moment in history when a balloon, plane and zeppelin were simultaneously in the sky in İstanbul and Edirne. For this reason, it becomes clear from the publications that the Ottoman Empire followed the developments on aviation, it is possible as well to allege that the wall paintings were used as a means to convey the visual news. The current state of the painting is deplorable. Confessions of love engraved or dyed with spray indicate that historical and cultural heritage suffered brutally in the hands of ignorant, vandalized people. This study will use the photographs taken before such vandalism to evaluate the wall paintings.

Structured Abstract: Wall painting in the Ottoman Empire started as a new genre in the second half of the 18th century. After a time period of tiny strips circulating the ceiling skirt and depictions inside medallions, the 19th century witnessed wall paintings of large scale. Examples show that wall paintings continued into the 20th century with a similar subject repertoire. Although İstanbul was the initial province for the wall paintings, they spread throughout the Ottoman territory thanks to the notables.

The mansion this study focuses on is located in Ürgüp which is one of the most important settlements of Nevşehir in Cappadocia and 20 km east of the city. Despite the dense non-Muslim population in the region, the intensity of domestic and religious architecture in the Muslim neighbourhood is remarkable.

Sucuoğlu Mansion, located in Musaefendi district in Ürgüp, occupies a prominent place among these domestic dwellings in the region. The study aims to describe and evaluate the mansion with specific emphasis

* Doç. Dr. Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü,
Assoc. Prof. Dr., Hacettepe University, Faculty of Letters, Department of History of Art
ORCID 0000-0002-9551-3807
apelintek@gmail.com

Cite as/ Atıf: Şahin Tekinalp, A. P. (2021). Ürgüp Sucuoğlu Konağı duvar resimleri ve koruma sorunu. *Turkish Studies*, 16(7), 339-354. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.54808>

Received/Geliş: 30 November/Kasım 2021

Accepted/Kabul: 27 December/Aralık 2021

Published/Yayın: 31 December/Aralık 2021

Checked by plagiarism software
CC BY-NC 4.0

on the two wall paintings in its main room. These depictions are the views of İstanbul and Edirne; both of them display documentary features, and they are different and crucial examples as they contain many elements reflecting the spirit of the era.

The mansion is known to have been built in 1904; its third-generation owner, Hüsni Sucu, passed away in the period of pandemic after a conversation with him. Due to a probable memory disorder, Hüsni Sucu named different dates and unfortunately could not give information on the executors of the wall paintings.

The artist of the panoramas of İstanbul and Edirne in the main room of the mansion apparently preferred to depict the two cities by including the images from the end of the 19th and the beginning of the 20th century.

It is seen that, as the capitals throughout Ottoman history, these two cities are depicted with their important monuments, bridges, dwellings and all other monuments that have become their symbols from the past to the beginning of the 20th century. İstanbul is depicted with its new and older districts and their distinctive symbols, whereas the emphasis on the depiction of the schools, ports and bridges which were the signs of change and modernization in the 19th century is very remarkable. For example, along with the depiction of Hagia Sophia, Haydarpaşa Port and Station Building are depicted as well. 19th century-İstanbul is now a crowded city with its slums and construction activities, and the city in the wall painting in the mansion is the exact reflection of such a capital. It presents an intense depiction of domestic dwellings as well as the mosques and palaces.

Edirne, on the other hand, as one of the ancient cities of the Empire, is crowded with modern buildings and dwellings together with especially the Tunca River and the Üç Şerefeli Mosque built by Mimar Sinan. On the foreground of the wall painting, the railway and the train are the most conspicuous elements as they were the prominent actors of modernization.

City panoramas have been among the subjects of wall paintings from the 18th century on. However, the two city views have common features and also they have striking differences from the other city depictions: the aircraft floating in the sky. The coexistence of balloons, planes and zeppelins in the skies of İstanbul and Edirne turns the wall paintings into most salient narratives. The use of balloons had always been a well-known means in the eyes of the administration of the Ottoman Empire since the early years of the Empire. The year 1903 comes forward as an important date for the new attempts of aviation when Mehmet Şevket Pasha invited prominent people specialized on planes and balloons to İstanbul. It is also known that the Sultanate and the military officials, as the strict followers of the international advancement on aviation, purchased planes and zeppelins.

At the beginning of the 20th century, especially in Edirne, the fixed balloon contract was signed with the Germans in January 1912, just to face this time with the problem of the construction of the fixed facilities. The construction was too slow to begin because of “bureaucratic reasons”. Finally, in June 1912, though the fixed balloon in Edirne took its first test flight, the advancement mired down due to the absence of raw material required for the production of hydrogen. These kinds of difficulties made the usage of balloons impossible. Balloon hangar in Edirne is a rarely seen architecture all around Turkey; it was built for military purposes to use the balloons as air vehicles.

Upon entering the aviation world as a new vehicle, it took a really short time for the plane to attract attention all over the world. The Ottoman Empire was never a mere onlooker to such a development. The military authorities intended to enrich the aviation within the borders of the Empire with a fleet of aircraft. This aim required the purchase of planes. Shortly after, it turned out to be a financial burden for the Empire at the beginning of the 20th century. Thus, the society was seen as a possible solution for the problem, at the end of which a literary figure, Belkıs Şevket Hanım, was requested to take a fly for this aim. As a writer from *Kadınlar Dünyası/Women's World*, Belkıs Şevket Hanım narrated this adventure in the journal and asked for donations for the purchase of aircraft. At the same time, *Harp Mecmuası/Magazine* and *Servet-i Fünun* published many articles that informed the public on the plane and zeppelin flight. Thus, the public was enlightened about new vehicles and their joining the fleet of the Ottoman Empire.

The artists of the Ottoman wall paintings mostly remained anonymous. Therefore, there exists no information on whether the artist of the mansion in Ürgüp was Muslim or non-Muslim.

The air vehicles that occupied the leading agenda of the Ottoman Empire had to be introduced to the public through the press. The simultaneous presence of the aircraft within the repertoire of a house and the writings on the development of aviation clearly stands out as a good example that the Empire followed the global agenda.

The current state of the house is deplorable. The abandoned mansion can be intruded by anyone, and the wall paintings are ruthlessly painted in spray or turned into the surfaces for love confessions and names. Although they must already have been carefully protected, it is unfortunately a bare fact that these kinds of wall paintings containing historical and crucial information and elements are widely exposed to deterioration by damp and human intervention. Prior to restoration or even conservation, preventive protection on the site proper is very important.

Keywords: Art History, Sucuoğlu Mansion, Wall Paintings, Ürgüp, Ottoman Paintings

Öz: Ürgüp, Kapadokya Bölgesi yerleşmelerinin en önemlilerinden olup Nevşehir'in 20 km doğusunda yer almaktadır. Bölge gayrimüslim nüfusun yoğun olarak yaşadığı bir bölge olmasına karşın Müslüman nüfusa ait mahallelerde konut ve dini mimari yoğunluğu da dikkati çekmektedir. Bu konutlardan günümüze ulaşmış olan ve dikkati çeken konut günümüzde Sucuoğlu Konağı olarak bilinen konut olup çalışmamızda başodasında yer alan iki kent manzarası aktarılacaktır. İstanbul ve Edirne manzaraları belgesi olması dikkati çekerken dönemin ruhuna uygun imgelerle dolu olması farklıdır. Her iki kente de gökyüzünde aynı anda zeplin, balon ve uçak görülmesi kayda değer bir özellik olarak dikkati çeker. İstanbul'un 20. yüzyıl başındaki kalabalık olmasının yanı sıra boğaz trafiği betimlenirken bütün camiler ve köprüler de görülmektedir. Edirne manzarası ise köprü, tren, camilerin üzerinde zeplin ve uçaklar ile dikkati çeker. Çalışmada İstanbul ve Edirne kentlerinin nasıl betimlendiği anlatılırken değişim ve gelişmelerle birlikte dönemin gündeminde yer alan gökyüzündeki yenilikler ve Osmanlı İmparatorluğu'nun bu gelişmeleri nasıl izlediği gösterilecektir. Tarihte hiçbir an yoktur ki balon, uçak ve zeplin aynı anda hem İstanbul hem de Edirne'de havada yer alsın. Dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu havacılık açısından yenilikleri takip ettiği yayınlardan anlaşılırken duvar resimlerinin görsel haber aracı gibi kullanıldığını söylemek olasıdır. Resmin günümüzdeki durumu içler acısıdır. Sprey boyayla yazılmış ve kazınmış aşk itirafları, tarihi ve kültürel mirasın cahil, vandal insanların elinde hoyratça zarar gördüğünü gösterir. Bu çalışmada resimler üzeri boyanmadan önce çekilen fotoğraflarla değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Sanat Tarihi, Sucuoğlu Konağı, Duvar Resimleri, Ürgüp, Osmanlı Resimleri

Giriş

Osmanlı İmparatorluğunda duvar resimlerinin başlangıç tarihi olarak 18.yüzyılın ikinci yarısı verilebilir. İlk örnekler incelendiğinde ışık, gölge etkileriyle geriye doğru derinlik kavramının başta aynı dönem kitap resimlerinde ardından duvar resimlerinde uygulandığını söylemek olasıdır. Bu süreçte resim sanatında belgelemenin öncelikler arasında olduğu dikkati çeker. Osmanlı İmparatorluğu'na ait tüm topraklarda başkentte başlamak üzere resimlerin yayılması hızlı olmuştur. Resimlerin belirlendiği tüm yerleşimlerde benzer bir programı takip ederek yayılan duvar resimleri önce kuru sıva üzerine kök boyalarla ardından büyük boyutlu olarak sıva, kâğıt, ahşap malzemeler üzerine yağlıboya ile yapılmıştır.

Resimlerde manzara konularının yoğun olarak seçilmesi aslında tesadüf değildir. Osmanlı kitap resmi repertuarına bakıldığında yüzyıllardır manzara içine yerleştirilmiş temaların devamında 18. yüzyıldan itibaren ışık, gölge ya da derinlik kavramının yine manzara detaylarında denenmeye başlandığını söylemek mümkündür. Manzaraların ardından önemli yapılara odaklanan anlatımlardan dini içerikli resimlere, modern yaşamın aktarımından Anadolu ya da dışından hayvanlara, figürlü anlatımlardan ölü doğa betimlemelerine kadar farklı konular tercih edilmiştir. Bu kompozisyonlar incelendiğinde geçmişten itibaren geçmişte inşa edilmiş anıtlarla birlikte yenilikleri ve değişimleri ile dönemin yansımasını gösterdiği söylenebilir. Modernleşmenin izleri yandan çarklı gemilerden buharlı gemilere ve 19.yüzyılda zırhlı korvetlere varan bazen de bize yeni dünyadan

haberler verirken duvar resimlerinin kimi zaman görsellerle resimli tarih yazımı gibi düşünüldüğünü de göstermektedir (Tekinalp Şahin, 2002, s. 440-444).

İstanbul'da Osmanlı sultanları egemenlik alanlarını, yaşadığı mekânları resim programında görmek istemiştir. Bunun devamı olarak otoriteyi ve değişen mimari anlayışı simgeleyen yapılarla farklılaşan İstanbul'u konu alan başkent ya da başkent dışında yer alan örneklerde, sıklıkla kompozisyonun odak noktasında önemli yapılar yer almaktadır. Başlarda Topkapı Sarayı, Beşiktaş Sarayı, Kâğıthane'de yer alan köşkler, su kenarı kasırları ve 19. yüzyılda Çırağan Sarayı, Yıldız Sarayı Köşkleri gibi yapılar yer alırken Boğazın insansız saltanat kayıkları, İstanbul'un simgesi Kız Kulesi, Avrupa yapıları ya da ölü doğa betimlemeleriyle konu çeşitliliği dikkat çeker.

İstanbul'da başlayan duvar resimleri ayan ve eşrafın varlığıyla kısa sürede imparatorluğun tüm sınırlarına yayılmış ve konu tercihi benzer bir şekilde devam etmiştir. Böylelikle İstanbul dışındaki Osmanlı topraklarının yanı sıra Anadolu'nun her yanı duvar resimleriyle kaplanmıştır (Renda, 1977).

Bu çalışmanın öznesini oluşturan konak Ürgüp'te yer alır. Ürgüp, Kapadokya Bölgesi yerleşmelerinin en önemlilerinden olup Nevşehir'in 20 km doğusunda yer almaktadır. Bölge gayrimüslim nüfusun yoğun olarak yaşadığı bir bölge olmasına karşın Müslüman nüfusa ait mahallelerde konut ve dini mimari yoğunluğu da dikkati çekmektedir (Resim 1 ve 2).

Bu konutlardan günümüze kadar ulaşabilmiş olan ve öne çıkan yapı halen Sucuoğlu Konağı olarak bilinen konaktır. Nevşehir ili Ürgüp ilçesi Musaefendi mahallesinde yer alan ev bu araştırmada başodasında bulunan iki kent manzarası özelinde aktarılacaktır (Resim 3). Konaktaki iki betimleme İstanbul ve Edirne manzarası olup belgeci aktarımı ile dikkat çekerken dönemin ruhuna uygun imgelerle dolu olması açısından farklı ve önemlidir.

Resim 1: Sucuoğlu Konağı (Google Earth Pro, Aytülü Dırık arşivi)¹

¹ Haritalar, çizimler, konak ve resimlerin son dönem fotoğrafları için sevgili Aytülü Dırık'a teşekkür ederim.

Resim 2: Sucuoğlu Konağı, 2021’deki görünüm (Aytülü Dırık arşivi)

Sucuoğlu Konağı’nın üçüncü kuşak sahibi 1945 doğumlu Hüsnü Sucu ile 2020 yılının Kasım ayında görüşülüp alınan bilgiler sonucunda evi dedesi Hüseyin Sucu’nun 1917’de yaptırdığını belirtmişse de daha önceki konuşmalarda verdiği tarih 1904’tür. Dedesi Hüseyin Sucu kumaş tüccarı ve zamanında kentin en zenginlerinden biri olduğunu söylemiştir. Özellikle zamanında Kuvayı Milliye’ye verdiği destekten ötürü Kuvayı Milliye madalyası verilmiş olup yine yaşadığı kente yatırım yaptığı ve emin olmamakla birlikte kooperatif ile ilgili banka ya da benzeri bir kuruluş kurduğu da aktarılan bilgileri arasındadır.² Hüsnü Sucu ne yazık ki resimler, ustalar hakkında bir bilgi verememiştir ve ne yazık ki pandemi döneminde vefat etmiştir.

Resim 3: Ürgüp, Sucuoğlu Konağı’nı şehirdeki yeri (Aytülü Dırık arşivi)

Kent panoramalarına örnek olarak sıra dışı imgelerle Ürgüp Sucuoğlu Konağı’ndaki resimler karşımıza çıkmaktadır. Konağın başodasında resimlenen İstanbul ve Edirne panoramalarını yapan sanatçı iki şehri 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyıl başından imgelerle aktarmayı tercih etmiştir. Yapının

² Muzaffer Karaaslan ile Hüsnü Sucu’nun görüşmeleri sonucunda öğrenilen bilgidir. Muzaffer Karaaslan’a desteği için teşekkür ederim.

başodasında, doğu duvarda bulunan İstanbul tasviri, Pera sırtlarından tarihi yarımada'yı, Galata'yı, Üsküdar'ı ve Kız Kulesi'ni de içine alan oldukça geniş bir panoramadır. Epey ayrıntılı olan bu duvar resminin çerçevesi içinde "İstanbul ve Galata sene 1331" yazısı karşımıza çıkmaktadır. Galata'nın İstanbul'dan ayrı tutulduğunun göstergesi olduğunu da kanıtlayan bu yazı 1915 tarihini vermesi açısından da önemlidir (Resim 4).

Resim 4: "İstanbul ve Galata sene 1331", Ürgüp Sucuoğlu Konağı İstanbul manzarası altındaki yazı (P. Tekinalp arşivi)

Panoramik diyebileceğimiz İstanbul manzarasında Galata ile Eminönü'nü birbirine bağlayan Galata Köprüsü öncelikle dikkat çeker. Ardından tüten bacalarıyla buharlı gemiler, Unkapanı Köprüsü ise daha şematiktir. Sarayburnu, Eminönü ve Sultanahmet semtlerinin yer aldığı büyük bölüm gerçek İstanbul diyebileceğimiz bölgedir. Topkapı Sarayı da burada yerini bulmuştur. Özellikle İstanbul'un görkemli anıtları arasında sayılan yapılardan Sultanahmet Camii ve Bayezid Kulesi betimlenmiş diğer anıtlarla dikkati çekerken mimari özellikleri, kubbeleriyle Bayezid Camii de hemen seçilebilir. Sadece kent belleğinin, tarihinin önemli aktörleri değil aralara serpiştirilen, iki katlı oldukları anlaşılan konutlar da hemen seçilirken böylece manzara tamamlanmış gibidir (Özbek, 2014, s.219-220). Zeplin, balon ve uçak gibi hava taşıtlarının üçü birden Sarayburnu göklerinde betimlenirken resmi farklı ve dönemin görsel tanığı haline getirmektedir.

Resim 5: Ürgüp Sucuoğlu Konağı İstanbul Manzarası (Prof. Dr. Sacit Pekak arşivi)³

³ Prof. Dr. Sacit Pekak, sevgili hocam 20 yıl önce bu resimleri bana gösterip yayınlamalıydın demişti. Prof. Dr. Mustafa Akpolat Hocam için anı kitabında bir makaleye dönüşmesinin zamanıydı belki de. Sacit Hocama sonsuz teşekkürler. Yirmi

Küçük büyük, tekne, kayık ya da gemilerle dolu bir deniz ve bu deniz trafiği içinde Kız Kulesinin oldukça net olarak resimlendiği Marmara Denizi ve Boğaz görülebilir. Mihrimah Hatun Camisi gibi yapıları, arkadaki iskelesi ile dikkat çeker. Haydarpaşa Limanı da bu panoramada yerini almış gibi görünmektedir. Limanın hemen arkasında siluet halindeki Haydarpaşa Tren Garı ve özellikle biraz yukarısında, tepede dikkati çeken Mekteb-i Tıbbiye binasıyla artık bu kez Üsküdar'da olduğumuz net olarak anlaşılır. Tarihi yapılarla birlikte dönemin yeni mimari örneklerinin de bu resimde betimlenmesi belgeleme açısından önem arz eder (Özbek, 2005, s.59; Uğurlu, 2010, s.87-90).

19. yüzyılda İstanbul kenti tarihi yarımada, Topkapı Sarayı ya da camiler gibi tarihi yapılarının yanında 19. yüzyılın sonlarında inşa edilmiş yeni yapılar, buharın icadı ve kullanılmasıyla buharlı gemiler, yangınlara karşı geliştirilen kâgir yapılar, çok katlı konutlar, köprülerin inşası ve gökyüzünde balon, uçak ve zeplin ile değişime ayak uyduran İstanbul vurgulanmaya çalışılır. 19.yüzyıl ve 20. yüzyılın başları İstanbul'un bir Avrupa kenti olmaya başlamasının ilk yüzyılı olarak görülür. Bu her zaman iyi bir durum değildir elbette. İstanbul'un kalabalıklaştığı ve sürekli yapılar inşa edildiği dönemdir bu dönem. Zaten bu resimde deniz ve kara son derece kalabalık gösterilmiştir.

İstanbul betimlemesi, 19.yüzyılda fotoğrafın İstanbul'da yaygınlaşmasıyla birlikte çekilen panoramalardan seçilmiş ve uygulanmış bir kesit olmalıdır. Özellikle Berggren⁴ 1880'lerde çekmiş olduğu İstanbul ile ünlenmiştir. Bu panoramada görülen bölgeler, yapılar, köprüler duvar resminde de görülmektedir. Özellikle daraltılarak, sıkıştırarak yapılmış gibidir ve büyük olasılıkla fotoğraftan yararlanılmıştır (Resim 6).

Resim 6: Guillaume Berggren Panorama of Constantinople (1880s) (Wikipedia, 2021)

Edirne kenti betimlemesi, Ürgüp'teki Sucuoğlu Konağı baş odasının batı duvarında yer almaktadır ve kente Karaağaç tarafından bakışı gösterir. Manzaranın hemen önünde modern yaşamın sembollerinden biri olarak buharlı tren katarı görülmektedir. Edirne'nin simgesi yapıların başında gelen başta Üç Şerefeli Cami gibi camiler, kentin belirleyici özelliklerinden olan köprüler, kent tarihinden çeşitli anıtlar ve elbette konutlar görülmektedir. İstanbul manzarasında olduğu gibi uçak, balon ve zeplinin yer aldığı gökyüzü yine hareketlidir. Ayrıca gökyüzünde "Edirne'nin Manzarası" yazılıdır⁵. Böylece Üç Şerefeli Cami dışında sanatçı, yazarak da Edirne'yi vurgulamaktadır.

yıl sonra resimlerin durumunu ortaya koymak için de vesile oldu. Ayrıca sevgili hocam, dostum ve yolculuk arkadaşım Prof. Dr. Mustafa Akpolat için çalışmak da büyük bir zevkti.

⁴ Çalışma yaşamına tahta oymacı olarak başlayan İsveçli fotoğrafçı Guillaume Gustave Berggren (1835-1920) 1855 yılında İsveç'ten ayrılmış ve Berlin'de fotoğraf sanatı öğrenimi görmüştür. 1866'dan itibaren Türkiye'de olan Berggren 1870'li yılların başında İstiklâl Caddesinde fotoğraf atölyesini kurmuştur. Bu panoramada Galata'dan görünen eski İstanbul ve Haliç manzarasını sergilemektedir (tr.travalogues.gr, 2021).

⁵ Yazıları okuyan dostum H.Ü Tarih Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Selda Güner Özden'e teşekkür ederim.

Resim 7: “Edirnenin Manzarası” yazısı, Sucuoğlu Konağı, Edirne betimlemesi

İstanbul ve Edirne manzaralarında gökyüzünün betimlemesinde güdümlü balon betimlemesi dikkati çeker. Balkan Savaşında, güdümlü balonun ilk kez askeri amaçla Edirne’de kullanılmış olduğu bilinmektedir. Edirne için sabit balon sözleşmesi Almanlarla 1912 yılında imzalanıp, alt yapı tesisleri olmaksızın zeplin hangarı binası kurulmuştur. Balon hangarı Edirne-Kapıkule yolu üzerinde Eskikadın ve Avarız Köyleri arasında kalan mevkide, otoyol kıyısında tarlalar ile çevrili bir alanda bulunmaktadır. Yapının yer aldığı çevre, Birinci Dünya Savaşı öncesinde Edirne’nin savunması amacıyla düzenlenen askeri bölgedir. Yapı özellikle Y-formu olarak bilinen ve on dokuzuncu yüzyıl sonlarında Fransa’da kullanılan tarihi zeplin hangarlarının prototipi ile uygunluk göstermekle birlikte bu yapılarla karşılaştırıldığında oldukça küçük ölçekli sayılsa da İmparatorluk tarafından hangar yaptırması önemini göstermektedir (Özgüven vd. 2014, s.1-8). Edirne’deki sabit balonun ilk deneme uçuşu 1912 yılında yapılmıştır. Dolayısıyla balon ilk olarak bu tarihlerde kullanıldıysa bu duvar resmi için *terminus ante quem* 1912 olmalıdır (Resim 8).

Resim 8: Ürgüp Sucuoğlu Konağı, Edirne Manzarası (Prof. Dr. Sacit Pekak arşivi)

İstanbul’da ve Edirne manzaralarında gökyüzünde uçak ve güdümlü balon tasviri dikkati çekmektedir. Özellikle 1910’lardan itibaren imparatorluk gündeminde, yeni teknolojinin sembolü zeplin ve uçak yer almaktadır. Balon hangarı Türkiye’de örneği ender bulunur bir yapı tipidir. Hava taşıtı olarak kullanılan balonlar için askeri amaçlarla inşa edilmiştir. Balkan Savaşı’na katılan komutanlardan Hafız Rakım Ertür’ün anılarına göre (Kazancıgil, 1986) 21 Şubat 1913 tarihinde Ruslara ait bir uçak pilotuyla birlikte ele geçmiş, Rus uçağı ‘balon ambarına’ alınmıştır. Buradaki ifade balon hangarının bu dönemdeki varlığına işaret eder. Y formlu hangarlar on dokuzuncu yüzyılın sonlarında Fransa’da tasarlanmış olup günümüzde tüm batı ülkelerinde türünün nadir rastlanan örneklerinden sayılmaktadır. Edirne hangarını çalışan Trakya Üniversitesi Mimarlık Bölümünden Özgüven (2014) “Edirne Balon Hangarı gerek erken yirminci yüzyılın karakteristik bir hava taşıtı olan askeri balonun havacılık tarihimizdeki yeri bakımından, gerek geniş açıklık içeren erken bir betonarme örneği olarak modern inşaat tarihimiz açısından, gerekse Y formlu hangar

binalarının tüm dünyada mimari açıdan tipolojik karakteristiği bakımından türünün nadir rastlanan bir örneği” olduğunu belirtmektedir⁶.

Resim 9: Edirne’de Zeplin ve Zeplin Hangarı, insaatgundemi.com, 2021.

Balkan Savaşında, güdümlü balon ilk kez askeri amaçla Edirne’de kullanılmış. Edirne için sabit balon sözleşmesi Almanlarla 1912 yılında imzalanıp, alt yapı tesisleri olmaksızın Zeplin Hangarı binası kurulmuştur. Edirne’deki sabit balonun ilk deneme uçuşu 1912 yılında gerçekleşmiştir.

İstanbul ve Edirne manzaralarında bütün hava taşıtları aynı anda gösterilmiştir. Gökyüzüne baktığımızda balon, zeplin ve tayyarenin/uçağın aynı anda aynı gökyüzünde olması sanatçının yorumu olmalıdır. Başlangıçta balon Osmanlı belgelerinde çadır, kebir küre vb. gibi aktarılırken, 1844 yılından itibaren ise balon kelimesi kullanılmıştır. Zeplin, Kont Ferdinand von Zeppelin’in tasarımı olup içinde hafif gaz bulunan bir hava aracıdır ve ilk kez 1900’de uçtuğu kaynaklarda geçmektedir. Yüzyılın başlarında, Ocak 1912’de Edirne için sabit balon sözleşmesinin Almanlarla imzalanmasının ardından bu kez de sabit tesisler için gerekli inşaat süreci sorunu yaşanacaktır. Bu süreç “bürokratik nedenlerle” bir türlü başlayamaz. Sonunda Haziran 1912’de Edirne’deki sabit balon ilk deneme uçuşunu yapar ancak bu seferde hidrojen üretecek hammadde sorunundan dolayı devamı gelmez, sonunda balon atıl kalır⁷. Edirne balon hangarı Türkiye’de örneği ender bulunur bir yapı tipidir. Hava taşıtı olarak kullanılan balonlar için askeri amaçlarla inşa edilmiştir.

Havacılık dünyasına, yeni bir araç olarak giren tayyare/uçak, tüm dünyada kısa zamanda ilgi görmüştür. Osmanlı İmparatorluğu da bu duruma seyirci kalmamıştır. Dünyadaki ilk uçuşun ardından çeşitli uzmanlar Osmanlı topraklarına davet edilmiştir. Wright Kardeşler’in ilk uçuşundan altı yıl sonra, 1903’de özellikle Mahmut Şevket Paşa’nın uçak ve balon konusunda önemli isimleri İstanbul’a davet etmesi havacılık konusunda yeni girişimlerin başladığı tarihtir (Yalçın, 2016, s.197). 1-5 Aralık 1909’da İstanbul göklerinde Belçikalı pilot Baron de Catters’in uçağının görülmesinin

⁶ Özgüven, B., Meral, A., Alkan, S. (2014). -Edirne Balon Hangarı. docomomo türkiye ulusal çalışma grubu, Yapı/Yerleşim Tanıtım Formu.

⁷ insaatgundemi.com, 2021.

peşi sıra yine aynı yıl Bleriot'un gösterisi izlenir. Böylece artık Osmanlı topraklarına uçak girmiştir⁸. Osmanlı İmparatorluğu'nda hava filosu oluşturma çabaları 1912'de, ilk uçağın alınmasıyla başlayacaktır. Ardından kısa sürede uçak sayısını arttırmaya çalışılacak ve uçaklar için pilot temini ise yurtdışına öğrenci gönderilerek çözülecektir. İlk pilotaj eğitiminin başlamasından bu sayede söz edilebilir.

1909'daki tanıtımdan sonra Osmanlı ordusu komisyon kurmuş ve uçakların durumunu değerlendirmiştir. 1910 yılında Harbiye Nazırı Mahmut Şevket bu tarihte iki subay yenilikleri öğrenmek üzere Paris ve Berlin'e gönderilmiştir. Sonuçta Osmanlı İmparatorluğu, 01 Haziran 1911'de havacılık teşkilatını orduya dahil etmiştir (Yalçın, 2016, s.198).

Hava Mecmuası, yeni taşıtı halka sunmak, tanıtmak ve sevdirmek ve sonuçta da bağış yapılması amacıyla yayınlarında sıklıkla ve önemle uçaklara yer vermiştir. Reklam ve halkı özendirmek amacıyla feminist yazar Belkıs Şevket Hanım'ın Fethi Bey komutasındaki bir uçakla uçtuğunda tarih 2 Aralık 1913'tür (Resim 10).

Resim 10: Pilot Fethi Bey ve Belkıs Şevket Hanım, 1913 (havayolu101.com, 2021)

Yapılan uçuş, uçak alımı için Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-u Nisvan Cemiyeti'nin başlattığı bağış kampanyasının bir parçasıdır. Belkıs Hanım, uçuşu sırasında halkı bağış yapmaya çağıran kartlar atar. Bu kartlarda şöyle yazmaktadır:

Osmanlı Müdafaa-i Hukuku Nisvan Cemiyeti azasından ve *Kadınlar Dünyası* muharrirlerinden Osmanlı ve İslam kadınlığı namına havada tayrân ederken (uçarken) “*Kadınlar Dünyası*” ismi ile muhterem ordumuza bir tayyare ihdasını (hediye edilmesini) bilâ tefrik-icin ırk ve mezhep (ırk ve mezhep ayrımı gözetmeksizin) Osmanlı kadınlığından bekler” şeklindedir (Çakır, 2013, s.37).

Belkıs Şevket Hanım gerçekleştirdiği uçuş deneyimini, *Kadınlar Dünyası*'ndaki yazılarında da anlatmıştır (Karabulut ve Doğan, 2015, s. 1393-1401). Yazısında uçuştan önceki akşamın heyecanını, havalanışı ve uçuş esnasını okurlarıyla paylaşmıştır. 1918'de Almanların zeplinden çekmiş olduğu İstanbul fotoğrafları Edirne ve İstanbul semalarında zeplin uçuşlarını kanıtlamaktadır (Resim 11). Ayrıca 1916'dan itibaren başta *Harp Mecmuası* olmak üzere, çeşitli gazete ve dergiler

⁸ Yalçın, O. (2016). Havacılık, hava gücünün doğuşu ve Birinci Dünya Savaşına etkisi. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 59, 181-236.

havacılık haberlerine yer vermiştir (Resim 12-13-14)⁹. Kısacası askeri gündemin dışında tüm ülkenin gündemi savaşların yanı sıra yeni teknoloji olmuştur.

Resim 11: Rumeli Kavağı, Zeplinin yere düşen gölgesinin fotoğrafı

Resim 12: Servet-i Fünun 33146/s.4, 1312/1894,
<http://www.servetifunundergisi.com>

⁹ Servet-i Fünun 33146/s.4, 1312/1894 « 'Kutub-ı Şimali' balonu başlıklı haber: ' Geçen haftaki nüshamızda Mösyö Andre ve refikasının kutup seyahatinden bahsetmiş ve seyyahları götürecek balonun.....Bugün de o balonun şişirildiğini gösterir bir levha ders edeceğiz....»

Harp Mecmuası, Temmuz 1332/1916, sayı 11, yıl 1 «İstanbul'un mütelevvin semasında dahi muvazenesini şaşırmayan zeplin yavrusu, bulut dalgalarından süzülüyor» «10 Temmuz günü halkın neşesini pek yakından şenlendiren deniz tayyarelerimizden biri Galata Köprüsü üstünde»

Resim 13: *Harp Mecmuası*,

<https://kutuphane.ttk.gov.tr> ›

Temmuz 1332/1916, sayı 11, yıl 1

Resim 14: *Harp Mecmuası*,

<https://kutuphane.ttk.gov.tr> ›

Temmuz 1332/1916, sayı 11, yıl 1

Duvar resimleri, Osmanlı resminin belgeleyici olma amacını devam ettirdiği gibi Osmanlı topraklarında gündelik yaşamdan tarihi olaylara eskiden yeniye belleğin aktarımıyla devam etmiştir. 20. yüzyılın başına tarihlenen ve geleneğin devam ettiğini gösteren Sucuoğlu Konağı'ndaki panorama ile kent görünümünü belgelerken, son yenilikleri, kalabalık İstanbul'u zeplin, uçak ve balonun uçtuğu gökyüzü ile gündemin de takipçisi olarak göstermeyi tercih etmiştir. Duvar resimleri ortaya çıktığı ilk günden itibaren tarihin ve güncelin görsel olarak aktarım kaynağı olarak bazen belge bazen reklam bazen de propaganda aracı olarak görev yapmışlardır (Resim 15).

Resim 15: İstanbul semalarında balon, uçak, zeplin

Tarihe tanıklık eden betimlemeleriyle birlikte bugün Sucuoğlu Konağı terk edilmiş haldedir ve evin mülk sahibinin tartışmalı olduğu anlaşılmaktadır. Konakta yapılan incelemeler sonucunda çatlak ve kaya çökmesi sonucunda ev tehlikeli bulunmuş ve boşaltılmasına karar verilmiştir. Bu tarihten sonra konağın devri, satılması ya da işlev verilerek korunması konusunda görüşlerle birlikte günümüzde konak ne onarılmış ne de korunmuştur. Sucuoğlu Konağı terk edilerek kaderine bırakılmış gibidir. Bunu fırsat gören Vandalların eve girerek tarihe tanıklık eden resimlerin üzerine olasılıkla spreyle boyayla muhteşem(!) aşklarını kaydettikleri, yine sivri uçlu bir aletle isimlerini kazıdıkları görülmektedir (Resim 16,17).

Resim 16: Sucuoğlu Konağı, 2020 yılında İstanbul Manzarası

Resim 17: Sucuoğlu Konağı, 2020 yılında Edirne Manzarası

Evin zaten yapısal sorunları çözülmediği için olasılıkla tavandan aldığı su ve nem yüzünden köşelerinde bozulmalar yaşandığı da görülebilmektedir. Özellikle ve öncelikle önleyici koruma zorunludur. Evin -hiç değilse- bu şekilde bile korunması, giriş çıkışların kapatılması önemlidir. Sonrasında evin yapısal sorunlarının nasıl halledileceği ve tarihi bilgiler içeren, sıra dışı duvar resimleri için nasıl bir çözüm bulunacağı hakkında koruma uzmanlarının incelemesiyle karar verilmelidir.

Duvar resimleri, Osmanlı resminin belgeleyici olma özelliğini devam ettirdiği gibi Osmanlı topraklarında gündelik yaşamdan tarihi olaylara modern yaşamın sembollerinden geleneksel olana; ayrıca özellikle fotoğraf ya da basın aracılığıyla yakın komşulardan uzak diyarlardaki girişimlere kadar geniş konu dağarcığıyla güncelin görsel aktarımına hizmet etmiş ve özel ya da kamusal alanlarda insanların dünya gündemine dahil olmalarını sağlamıştır. Bizim görevimiz tarihin belgesi duvar resimlerini korumak olmalıdır.

Kaynakça

- Anonim. (b.t.). Gökyüzünde bir Türk kadını, Belkıs Şevket Hanım. *C4 Defence Türkiye'nin ilk ve tek online savunma dergisi*, 29, 117-131.
- Çakır, S. (2013). *Osmanlı Kadın Hareketi*. Metis Yayınları.
- Kazancıgil, R. (1986). *Hafız Rakım Ertür'ün anılarından Balkan Savaşında Edirne savunması günleri*. Edirne Araştırma Merkezi Yayınları.
- Karabulut, U. & Doğan, S. (2015). İstanbul Semalarında Uçan İlk Türk Kadını: Belkıs Şevket Hanım. *Belgi*, 10(2), 1393-1401.
- Kurt, E. (2018). *Türk hava kuvvetlerinin kuruluşunda bağış ve yardımlar (1911-1914)* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü.
- Özbek, Y. (2005). *Mustafa Paşa (Sinassos) Evlerinde Duvar Resimleri*. Mustafa Paşa Yerel Gündem 21 Kent Konseyi Yayınları.
- Özbek, Y. (2014). Kapadokya'da Osmanlı Dönemi Duvar Resimlerinde Kent Tasvirleri. *Mediterranean Journal of Humanities*, IV/1, 215-230.

- Özgüven, B., Meral, A., Alkan, S. (2014). Docomomo-Edirne Balon Hangarı. docomomo türkiye ulusal çalışma grubu, Yapı/Yerleşim Tanıtım Formu.
- Renda, G. (1977). *Batılılaşma Döneminde Türk Resim Sanatı 1700-1850*. Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Tekinalp Şahin, P. (2002). Batılılaşma dönemi duvar resmi. K. Çiçek., S. Koca., H.C. Güzel (Ed.), *Türkler 15 içinde* (440- 444). Yeni Türkiye Yayınları.
- Parlak Uğurlu, B. (2020). *Anadolu'da Son Dönem Osmanlı Duvar Resimlerinde Kent İmgeleri*. Literatür Yayınları.
- Yalçın, O. (2016). Havacılık, hava gücünün doğuşu ve Birinci Dünya Savaşına etkisi. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 59, 181-236.

İnternet Kaynakları

- Guillaume Berggren Panorama of Constantinople. (2021, Aralık 20). *Wikipedia*. [https://en.m.wikipedia.org/wiki/File:Guillaume_Berggren__Panorama_of_Constantinopl_\(1880s\).jpg](https://en.m.wikipedia.org/wiki/File:Guillaume_Berggren__Panorama_of_Constantinopl_(1880s).jpg)
- Guillaume Gustave Berggren. (2021, Aralık 20). *tr.travelogues.gr*. <https://tr.travelogues.gr/collection.php?view=101>
- Belkıs Şevket. (2021, Aralık 20). *havayolu101.com*. <https://www.havayolu101.com/2009/04/07/tayyaredeki-ilk-kadin/>
- Zeplin hangarı. (2021, Aralık 20). *insaatgundemi.com*. <https://www.insaatgundemi.com/49321.html>

İlk El Kaynakları

- Servet-i Fünun ,<http://www.servetifunundergisi.com>
33146/s.4, 1312/1894
Harp Mecmuası,
<https://kutuphane.ttk.gov.tr> ›
Temmuz 1332/1916, sayı 11